

УДК 321.01

DOI: 10.33663/1563-3349-2021-90-251

С. В. СТЕЦЕНКО

ПОЛІТИЧНІ МАРКЕРИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В МІСТІ

Актуалізується політична акцентація пам'яток, пам'ятників у міському просторі, соціальні та мистецькі практики, що утримують історичну пам'ять. Показано динаміку, ідентифікаційні та структурні фактори, що уособлюють українську історичну пам'ять.

Ключові слова: історична пам'ять, українська історична пам'ять, національна ідентичність, право на місто, міські практики.

Stetsenko Svitlana. Political markers of historical memory in the city

The political emphasis of monuments, monuments in the urban space, social and artistic practices that preserve historical memory is being updated. The dynamics and identification and structural factors that embody Ukrainian historical memory are shown.

Key words: historical memory, national identity, Ukrainian historical memory, right to the city, urban practices.

В ювілейний для української державності рік наскрізною темою залишається суб'єктність України в різних її вимірах. Українська історична пам'ять, політика пам'яті – важливі складові існування та сприйняття України, як незалежної, самостійної держави, вкоріненої у світову історію. Авторитетний вчений з проблем теорій нації і націоналізму Е. Сміт підкреслює, що «ключ до високого становища у модерному світі вимагає самобутності; свобода залежить від ідентичності, а доля – від спільної пам'яті... Якщо ключем до ідентичності є пам'ять, то етнічну минувшину треба рятувати й повертати собі для того, що оновити теперішність і побудувати спільне майбутнє у світі конкурентних національних спільнот» [1, с. 203]

Такий підхід дає змогу простежити рух ідентичностей у міському просторі, розглянути місто як соціальний та фізичний про-

---

© СТЕЦЕНКО Світлана Власівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури; ORCID: 0000-0001-5290-3242; e-mail: oversblacky@gmail.com

стір, де за певних умов створюються «нові спільні простори» для політичної дії. Простір формує та інформує колективну спільноту, цементує «своїх» та демонструє зовнішнім акторам цілісність, завершеність колективної суб'єктності.

Право на національну ідентичність, право на місто – політичні маркери суб'єктності народу, держави, нації, що тісно зв'язані з історичною пам'яттю. Як колективні сутності, ідентичність та місто утримують в собі проблематику кризи ідентичності та кризи урбанізму, які поглиблюють дослідницький інтерес політичної науки. Консолідована історична пам'ять, поєднана з інститутом громадянства, політика пам'яті становлять сьогодні потужний об'єкт наукового аналізу [2, с. 343].

Щодо кризи урбанізму суттєвим викликом є локальність, фрагментованість емпіричної бази для теоретичних узагальнень. В просторовому вияві кардинально відрізняються Київ та Нью-Йорк, наприклад, у використанні поняття соціально-просторової сегрегації. В пострадянському контексті сегрегація залишається умовною, швидше публіцистичною складовою кризи урбанізму.

Наразі відбувається актуалізація поняття «право на місто», яке наприкінці 60-х років ХХ ст. запропонував французький філософ А. Лефевр. Це поняття стало затребуваним при аналізі причин та наслідків протестних рухів у ХХІ ст. Використовується також і його поняття «гетеротопії», що визначає граничні соціальні простори можливостей включно з «чимось іншим» – широким набором міських практик. Це «інше» не обов'язково є наперед спланованим, а постає з повсякденності, з того, що стає важливим для містян і вони намагаються його проартикулювати. Ці практики утворюють гетеротопні простори, що породжують далекосяжні політичні наслідки: українські майдани, арабська весна, рухи «Occupy Wall Street» та Black Lives Matter [3, с. 262].

Революційні підйоми з мільйонними майданами, загибель багатьох тисяч воїнів і мирних жителів на сході України, що для всього світу стало свідченням неухильного наміру українців відірватися від імперії, не зупинили російського президента від поточного варіанту формування імперського колоніального дискурсу про «один народ» (липнева стаття). В російському публічному просторі все ще домінує наратив величі політичної влади в Росії, всіляко камуфлюється силова колоніальна політика щодо сусідів.

Поряд із політичним наративом «працье» і російський культурний наратив усевладдя, який в умовах гібридної війни розганяє ідею «великої російської культури». Націоналізм російської експансії виставляється як захисний [4, с. 23]. Зокрема, в цьогорічному відзначенні на державному рівні ювілейного року Ф. М. Достоєвського всіляко акцентувалася героїзація цим письменником імперської непорушності вкупі з критичними характеристиками цілих народів: поляків, євреїв, німців.

При колонізації земель інституційні та неінституційні форми влади в Росії за наявності функціонального конфлікту між ними історично діяли спільно. За визначенням етнолога С. Лур'є, парадоксальним виглядало те, що навіть на початку ХХ століття, як і в попередні століття, російське селянство розглядало себе в якості членів великої держави-громади. Мотивація масового колонізаційного руху визначалася ним як державне служіння.

На нашу думку, в сучасних умовах не варто ігнорувати висновок наукового історико-етнологічного аналізу щодо росіян: «(русские. – С. Лур'є), приєднуючи своїй імперії чергову територію, ніби розігрували на ній містерію: втечу народу від держави – повернення втікачів знову під державну юрисдикцію – державна (офіційна, упорядкована) колонізація новонабутих земель [5, с. 164]. При цьому місцеве населення сприймається як щось, що належало даній території, воно або ігнорується, або підлягає втягуванню в себе та інтеріоризації, іншими словами – асиміляції».

Сучасні міські практики здатні загострити увагу українців до процесів самоідентифікації через ритуали святкування, вшанування, фестивалі тощо. Виразно постають мистецькі проекти в русі культурних столиць, що мобілізують структури належності до історії та спільноти свого міста, етносу, нації. Вони дозволяють зрозуміти, досягнути «уявлену спільноту». Політичний консолідаційний маркер історичної пам'яті яскраво акцентований, наприклад, у цьогорічному міжнародному мистецькому проєкті, започаткованому в 2016 р. «У пошуках ідентичності-II» в Національному музеї Тараса Шевченка. Це вже 4-й підсумковий етап, фінальна стадія проєкту. Своє бачення сучасного мистецтва як визнаного простору діалогу з прадавніми національними кодами, їх актуалізації оригінальними засобами мистецького виразу представили понад 20 українських художників. У цьому проєкті сучас-

ний абстрактний живопис постає вкоріненим в українську художню традицію, сакральну та народну естетику. Досягається спроба зробити мистецькі твори візуально впізнаваними без прямих запозичень, надати їм національної ідентичності. За цих умов місто є тим публічним простором, де формується відкритий політичний дискурс української національної ідентичності [6].

Окремо варто розглядати політичні маркери історичної пам'яті, що втілені в пам'ятках та пам'ятниках. Зазначимо, що пам'ятки політично опосередковано допомагають запам'ятати історичну добу, візуалізувати історичну пам'ять. Історично протестні, революційні рухи, події, як правило, починалися з руйнування пам'яток та пам'яток, що уособлювали періоди втрати спільнотою власних ціннісних засад, гідності, суб'єктності. Меморіалізація трагічних подій української історії – картина української історичної пам'яті. Це дістало втілення у меморіальних комплексах вшанування жертв геноциду українського народу, героїв-жертв Небесної Сотні. Попереду – втілення державного проекту, розробленого українськими науковцями, істориками – меморіального комплексу в Бабиному Яру, що має відновити пам'ять про всі жертви цього трагічного місця.

1. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. Київ: Ніка-Центр, 2006. 320 с. 2. Роїк Н. Досвід конструювання історичної пам'яті і примирення в Західній і Центральній Європі. *Гілея*. Київ, 2020. Вип. 156 (№ 5). С. 343-349. 3. Гарві Д. Бунтівні міста. Від права на місто до міської революції. Київ: Медуза, 2021. 295 с. 4. Лютий Т. Культура принад і спротиву. Київ: Темпора, 2020. 576 с. 5. Лур'є С. Историческая этнология: учеб. пособ. Москва: Аспект Пресс, 1997. 448 с. 6. «У пошуках ідентичності-II». День. 2021, 5 листопада. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/photo/u-poshukah-identychnosti-ii>.

References

1. Anthony D. Smith Nations and Nationalism in Global Era (Paperback, 216 pages, Published August 3rd 1995 by Polity Press Ltd., Cambridge). 2. Royik N. Experience in Constructing Historical Memory and Reconciliation in Western and Central Europe. *Gileya*. Kyev, 2020. Issue. 156 (№ 5). P. 343-349. 3. Harvey D. Rebel Cities. From the Right to the City to the Urban Revolution (New York, London, 2012, Verso). 4. Lyutyi T. Culture of charms and resistance. – Kiev: Tempora, 2020. 576 с. 5. S. Lur'e Historical Ethnology. Moscow: Aspekt Press 1997. 448 . 6. «In search of identity-II» // Den, 2021, 5 Nov. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/photo/u-poshukah-identychnosti-ii>.

Stetsenko Svitlana. Political markers of historical memory in the city

An attempt has been made to scientifically comprehend the subjectivity of Ukraine through empirical analysis, in particular the processes of memorialization of heroic and tragic events of Ukrainian history. Political emphasis-warnings are embodied in memorials that preserve and honor the historical memory of the victims of the genocide of the Ukrainian people, of Babyn Yar, the heroes of the Heavenly Hundred.

The interdependence of the formation of structures belonging to the national community and the physical and social space of the city, public events, the creation and preservation of urban practices can be traced.

Key words: historical memory, national identity, Ukrainian historical memory, right to the city, urban practices.